

УДК 378.147.1:004.9 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.1.7>

Ірина ТОМАШЕВСЬКА

кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-6853-387X

Бібліографічний опис статті: Томашевська, І. (2021). Проектування цифрових наративів як засіб формування лідерських якостей у процесі магістерської підготовки. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 40–44, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.1.7>

ПРОЄКТУВАННЯ ЦИФРОВИХ НАРАТИВІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуто одну із найбільш актуальних проблем сучасності – необхідність вироблення лідерських якостей у майбутніх фахівців педагогічної освіти.

На основі системного підходу висвітлено і обґрунтовано процес формування лідерських якостей майбутніх педагогів системи освіти засобами проектування навчально-цифрових наративів. Розкрито етапи даного процесу з основними формами і методами виховання лідерських якостей. Обґрунтовано роль і місце засобів проектування навчально-цифрових наративів у підготовці магістрантів педагогічного профілю.

Доцільність використання наративних технологій у формуванні лідерських якостей у магістрів визначається тим, що традиційно наратив практично виражає людський досвід. Щоб наратив викликав певну реакцію та стимулював здатність людини висловлюватися, треба навчитися поєднувати досвід інших з особистими. Саме тому майстри стають учасниками та творцями майбутнього, інтерпретують існуючу реальність та перетворюють її в майбутнє.

Ключові слова: лідерство, лідерські якості, магістерська підготовка, навчально-цифрові наративи, педагогіка і психологія вищої школи.

Ірина ТОМАСHEVSKA

PhD in Pedagogy, Professor, Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-6853-387X

To cite this article: Tomashevskaya, I. (2021). Proiektuvannia tsyfrovyykh naratyviv yak zasib formuvannia liderskykh yakosteï u protsesi mahisterskoi pidhotovky [Design of digital narratives as a means of developing leadership skills during master's training]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 40–44, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.1.7>

DESIGN OF DIGITAL NARRATIVES AS A MEANS OF DEVELOPING LEADERSHIP SKILLS DURING MASTER'S TRAINING

In the article considered one of the most current problems of the present need of development of leadership skills in future experts of a humanitarian profile. On the basis of system approach the process of formation of leadership skills of future experts of a humanitarian profile design tools educational-digital narratives is reflected and reasonable. Disclosed the stages of this process with the main forms and methods of education of leadership skills. The role and the place of design tools educational-digital narratives in training of masters is proved.

The expediency of using narrative technology in shaping leadership qualities in students is determined by the fact that traditionally the narrative essentially expresses human experience. In order for the narrative to cause a certain reaction and to stimulate the person's ability to express oneself, one needs to learn how to combine the experience of others with personal ones. That's how masters become participants and creators of the future, interpreting the existing reality and turning it into the future.

Key words: leadership, leadership qualities, master training, educational-digital narratives, pedagogy and psychology of higher education.

Постановка проблеми та її актуальність.

Соціокультурні зміни, що відбуваються в Україні, спрямованість у світовий та європейський простір, зумовили необхідність підготовки фахівців нової генерації, які володіють глибокими фундаментальними та спеціальними знаннями й здатними працювати творчо та самостійно, професіоналів, здатних реалізувати стійкий та динамічний розвиток конкурентоспроможної економіки країни та наукоємних технологій. Вища школа має створити умови для підготовки компетентного фахівця – лідера з активною життєвою позицією, фахівця, здатного приймати управлінські рішення у будь-яких сферах діяльності. Реалізація цього завдання можлива на основі збагачення рефлексивного досвіду магістрів засобами проектування навчально-цифрових наративів, у процесі чого здійснюється формування і розвиток професійно важливих і особистісних якостей, у тому числі й лідерських

Основи лідерології як науки в кінці ХХ на початку ХХІ століття розроблені і обґрунтовані в таких концепціях: теорія ситуаційного лідерства (К. Бланшар, В. Врум, Д. Вудворт та ін.); теорії обміну і трансформаційного лідерства (Дж. Бернс, Дж. Грен, Г. Юкл та ін.); лідерство-служіння (Р. Грінліф); теорія емоційного лідерстві (Д. Бредфорд, А. Коен та ін.); ціннісна теорія лідерства (С. Кучмарські, Т. Кучмарські).

Теоретико-методологічні засади наукового розв'язання формування лідерських якостей у майбутніх фахівців, як професійно-важливого явища, викладено у вітчизняному науковому дискурсі.

Суттєвий інтерес у даному контексті є праці А. Алексюка, В. Євдокимова, В. Лозової, В. Онищука, С. Сисоєвої, М. Ярмаченка, які розробляли загальну методологію педагогіки.

Створення умов для розвитку лідерських якостей і формування соціально активної особистості стали предметом дослідження Д. Алфімової, Л. Локошко, Т. Прохоренко, К. Садохіної, В. Татенко, О. Тихомирової, О. Чорної, В. Ягоднікової та ін.

Проблеми інноваційної діяльності викладача, упровадження інноваційних методів навчання в освітній процес вищого навчального закладу, їх вплив на розвиток професійних та особистісних якостей майбутніх фахівців досліджували О. Абдалова, І. Доброскок,

В. Коцур, В. Кремень, В. Ільїна, С. Нікітчина, П. Саух та інші вчені.

Розвитку лідерських якостей у системі вищої освіти присвятили праці З. Гапонюк, Б. Голоवेशко, Т. Гура, О. Зоріна, К. Ємелін, Л. Кайдалова, Л. Конишева, В. Кузьменко, Н. Мараховська, С. Резнік, О. Романовський, Н. Семенченко, Г. Тимошко, Г. Титова, О. Яценко, Г. Углярниці.

Мета статті – визначити актуальність формування лідерських якостей майбутніх фахівців педагогічної освіти у процесі магістерської підготовки, засобами проектування навчально-цифрових наративів.

Сьогодні суспільні зміни зумовили зростання інтересу до питання формування лідерських якостей студентів в умовах вищого навчального закладу. Вітчизняні психологи та педагоги зроблений великий внесок в розширення і конкретизацію понять “лідер”, “лідерство”, “лідерський потенціал”, “лідерська креативність”, “лідерські якості”.

Аналіз досліджень останнього часу дозволяє встановити близько 130 визначень поняття “лідер”. У найбільш широкому тлумаченні “лідер” – це людина, яка бере на себе функції управління, домінування, посідає провідне місце в ієрархії групи та здатна впливати на цю групу більше, ніж будь-хто інший.

Під лідерськими якостями розуміють певні риси особистості, характерні для людини, здатної управляти оточуючими, і необхідні особистості для ефективного впливу на інших людей з метою досягнення поставлених завдань. Н. Кубарькова у своїй роботі на підставі аналізу різних теорій лідерства зазначає, що існує близько 70 особистісних якостей, які так чи інакше відповідають критеріям лідерства [4].

Підґрунтям для прояву лідерства є сукупність таких якостей, як товариськість, активність, ініціативність, наполегливість, самовладання, працездатність, спостережливість, організованість, самостійність, уміння переконувати, рішучість, ерудованість, впевненість у собі, емоційна привабливість, уміння налагоджувати позитивну атмосферу в колективі тощо.

Аналіз поглядів науковців дає підстави стверджувати, що лідерські якості особистості – це риси, які забезпечують здатність виділитися в конкретній справі й приймати відповідальні

рішення в значущих ситуаціях; використовувати інноваційні підходи для розв'язання проблеми; успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення спільних цілей; створювати позитивну соціально-психологічну атмосферу в колективі [3; 5; 9].

Серед компонентів лідерських якостей А. Пільганчук віокремлює: мотиваційний (упевненість у собі, потреба в досягненні, прагнення до самоствердження та самореалізації); емоційно-вольовий (урівноваженість, емоційно-позитивне самопочуття, наявність вольових якостей); особистісний (вплив на інших, оригінальне, творче мислення, комунікативні та організаторські здібності); діловий (уміння приймати правильне рішення в непередбачених ситуаціях, готовність брати на себе відповідальність, знання, уміння та навички організаторської роботи) [6, с. 413]

Лідерські якості умовно поділяються на три групи, а саме: *загальні управлінські* (професійна компетентність, практичне мислення, комунікативність, організаційні здібності, працелюбність, сила волі, здоровий спосіб життя, стресостійкість, колективізм); *власне лідерські* (харизматичність, творчість, ініціативність, емпатія, моральність); *специфічні* – характерні для певної галузі [7, с. 27].

Саме студентський вік є сензитивним для формування лідерських якостей в силу своїх психічних особливостей, оскільки в юнацькому віці починається процес життєвого і професійного самовизначення людини, з'являється потреба в суспільно корисній діяльності, формуються переконання, почуття обов'язку і відповідальності, досягають певного рівня розвитку такі вольові якості, як самостійність, ініціативність, наполегливість та ін.

Л. Казанцева у своєму дослідженні визначає лідерські якості студентів як динамічне професійно-особистісне утворення, яке сформоване в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі та включає наступні компетенції: *індивідуально-лідерську* як здатність реалізувати природні задатки лідера, вміння презентувати себе і мобілізувати свій індивідуальний потенціал; *управлінсько-лідерську* як здатність впливати на інших людей, вміння ставити цілі і визначати шляхи їх досягнення у сфері внутрішньогрупових, емоційних відносин; *комунікативно-прогностичну* як здатність

будувати продуктивні ділові та емоційні взаємини, реалізувати власний лідерський потенціал і потенціал інших [3].

Аналіз лідерських якостей студентів, їх компонентів, потреба у формуванні компетентних, конкурентноспроможних фахівців педагогічного профілю зумовлює пошук відповідних інноваційних методів навчання, які сприятимуть розвитку професійно важливих якостей особистості, у тому числі й лідерських.

Збагачення рефлексивного досвіду магістрів засобами проєктування навчально-цифрових наративів визначено основною умовою формування лідерських якостей магістрів педагогічних спеціальностей.

У глобально-трансформаційних процесах, що відбуваються в більшості гуманітарних наук, відстежується підвищений інтерес до використання сучасних технологій у різноманітних освітніх практиках, тобто йде мова про реалізацію таких підходів, що поєднували б у собі інформаційно-комунікаційні технології, інтелектуальні системи, людську сензитивність і контекстуальний досвід.

На думку Л. Тимчук, у цьому контексті особливої ваги набуває створення і використання в освітніх практиках цифрових наративів – оповідей, які створюються за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій, що повинні сприяти поширенню гуманістичних ідей та відігравати ключову роль в створенні необхідних умов для формування відповідних компетентностей сучасного фахівця педагогічної галузі [8, с. 79].

Провідний дослідник у галузі застосування наративу в освітніх процесах, американський учений Дж. Брунер наголошує, що людина налаштована на те, щоб розповідати історії, тобто упорядковувати розрізнені відомості, систематизувати їх в єдине ціле й обмінюватися результатами з оточуючими. Якщо особистості надати можливість розвивати й використовувати цей природний дар, то вона поступово набуватиме необхідні у житті комунікативні компетентності, відчуття впевненості у власних можливостях, що в свою чергу допомагає розвитку дивергентних інтелектуальних навичок [1, с. 703].

Порівняно з традиційним тлумаченням у вітчизняній педагогіці словесних методів, наратив (англ. і фр. *narrative* — оповідь,

від лат. *narrare* – розповідати) передбачає розширення можливостей інформації шляхом збагачення віртуальними, почуттєво-емоційними, суб'єктивними характеристиками. За допомогою наративу людина може осмислити ширші, складніші контексти власного досвіду [2].

Доцільність використання наративної технології у формуванні лідерських якостей у магістрантів педагогічних спеціальностей визначається тим, що традиційно оповіді істотно виражають людський досвід. Для того, щоб оповідь викликала певну реакцію й стимулювала в людині вміння виражати себе, потрібно вчитися поєднувати чужий досвід з особистим. Саме так магістри стають учасниками й творцями майбутнього, інтерпретуючи існуючу реальність та перетворюючи її у майбутнє. Оповідь говорить через образи, які поєднують парадокс можливого й неможливого, реального й бажаного. Кожного разу, коли людина, дивлячись у майбутнє, занижує й звужує свої реально існуючі можливості, вона позбавляється голосу мрійника-творця, що завжди живе у її внутрішньому світі. Саме на стратегіях використання інтерактивних властивостей нарративів, інтерпретації нарративного змісту, створення нових нарративів ґрунтується процес осмислення, привласнення чужого досвіду до власних надбань, що зумовлює використання наративу в суб'єктивних цілях.

Проектування цифрових нарративів у курикулумі закладів вищої освіти, за визначенням зарубіжних науковців (Б. Хірша, Р. Ленема, С. Махоні, Дж. Охлер, І. Піразо, С. Толісано), пов'язане із намаганням підвищити ефективність навчального процесу на основі посилення впливу навчальної інформації на магістрів, шляхом активізації якомога більшої кількості каналів сприймання і створення можливостей для творчого перетворення та особистісного представлення навчального змісту за допомогою сучасних ІКТ. Використання цифрових нарративів у практиці закладів вищої освіти зумовлено цілим рядом позитивних чинників, що характеризують їх проектування: цифрові розповіді можливо представити у переконливих і емоційно наповнених форматах, які є інтерактивними; цифрові розповіді можуть бути розміщені на веб-сайтах, блогах, у соціальних мережах, використовуватися в комп'ютерних

іграх; цифрові розповіді можна визначити як процес, в якому різні люди обмінюються своїми історіями та творчою уявою з іншими людьми; цифрові розповіді створюються на основі застосування доступних технологій, що включають обладнання і програмування (наприклад, включає, (але не зводиться тільки до) цифрові камери, цифрові записувачі голосу, технології); цифрові розповіді дозволяють людям обмінюватись їхніми історіями через компакт-диски, а також мережу Інтернет за допомогою *YouTube*, *Vimeo*, подкастів та інших електронних обмінних систем.

Окрім цього, створення цифрових нарративів відбувається на перетині гносеологічних та емоційних аспектів навчання; поєднує практику рефлексивної розповіді й теорію, інтелект і афект. Для багатьох магістрів емоційне сприймання теми, або проблеми в загальному розумінні цього слова, це точка відліку, що поєднує створені наративи з відповідними теоріями. Когнітивно опрацьовані емоції уможливають для майбутніх фахівців вписати себе в існуючий дискурс й накреслити особисті перспективи, стратегічні маршрути лідерства. Як зазначає Тимчук Л., формування своєї індивідуальності, свого “Я” передбачає тотальну рефлексію всього свого життя, звернення, інтроверсію всередину себе, вироблення критичного ставлення до способу свого життя. Тому індивідуальність – це завжди внутрішній діалог людини із самою собою, вихід в унікальну дійсність самої себе [8, с. 293].

Характеризуючи етапи формування лідерських якостей майбутніх фахівців, Н. Семиченко, однією із стадій визначає роботу над собою, самопізнання, самовивчення, самооцінку, самосприйняття тощо. Об'єктивність, на думку автора, базується на звичці особистості до інтроспекції та рефлексії. Прийняття себе як цікавого об'єкта дослідження є першим кроком до пізнання свого психічного життя, збагачення й адекватності Я-концепції [9, с. 79].

Таким чином, встановлено, що в сучасних умовах посилюється значущість лідерських якостей особистості; пріоритетними для магістрів виступають інноваційні методи, спрямовані на інтерактивну взаємодію, формування компетентності майбутнього фахівця як у професійному та і в комунікативному аспектах; на самостійний пошук інформації, презентацію

продуктів своєї діяльності; на формування лідерських якостей, аналітичного, критичного мислення, ініціативи й творчості. Визначено, що найбільш доцільними для досягнення цих завдань є засоби проектування навчально-цифрових нарративів, у процесі їх використання створюються передумови розвитку лідерських якостей магістрів педагогічного профілю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bruner J. Life as Narrative. *Social research*. 2004. Vol. 7. № 3. P. 691–710.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К. ; Ірпінь : Перун, 2002. 1440 с.
3. Казанцева Л.С. Лидерские качества студентов медицинского вуза как объект исследования. URL: <http://www.nauchforum.ru/ru/node/658>.
4. Кубарькова Н.В. Лидерские качества педагога: сущность и структура. URL: <http://www.emissia.org/offline/2012/1772.htm>.
5. Лидерство. E-xecutive.ru. URL: <http://www.executive.ru/wiki/index.php/%D0%9B%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE> (10.09.2012).
6. Пільганчук А. Розвиток лідерських якостей у майбутніх психологів. *Вісник «Переяслав-Хмельницький Державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди»*: 2012. Вип. 25. С. 412–415.
7. Сопівник Р.В. Теоретичні і методичні засади формування лідерських якостей майбутніх фахівців агропромислової галузі : автореф. дис ... д-ра пед. наук: 13.00.07. Луганськ : Б.В., 2013. 40 с.
8. Тимчук Л.І. Цифрові наративи в навчанні майбутніх магістрів освіти: історія, реалії, перспективи розвитку. Київ : САММІТ–КНИГА, 2016. 390 с.
9. Семченко Н.О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2005. 215 с.

REFERENCES:

1. Bruner J. Life as Narrative. *Social research*. 2004. Vol. 7. № 3. P. 691–710.
2. Velykyiy tлумachnyi slovnyk ukrainiskoi movy. ukl. I gol. red. V.T. Busel. K. Irpin : Perun, 2002. 1440 s.
3. Kazanceva L. S. Liderskie kachestva studentov medecynskogo vuza kak obiekt isledovania. Retrieved from: <http://www.nauchforum.ru/ru/node/658>.
4. Kubarkova N.V. Liderskie kachestva pedagoga: sushnost I struktura: Retrieved from: <http://www.emissia.org/offline/2012/1772.htm>
5. Liderstvo / E-xecutive.ru. Retrieved from: <http://www.executive.ru/wiki/index.php/%D0%9B%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE> (10.09.2012).
6. Pilganchuk A. Rozvytok liderskikh jakosteyi u mayibutnuh pshyologov. Visnyk «Pereiaslav-Hmelnycky Derjavnyi pedagogichnyi universitet im. Skovorody». 2012. Vol. 25. S. 412–415.
7. Sopivnyk R.V. Teoretychni I metoychni zasady formuvania liderskikh jakosteyi mayibutnuh fahivciv agropromyslovoi galuzi: avtoref. dis....d-ra ped. nauk: 13.00.01. Lugans`k : B.v., 2013. 40 s.
8. Tymchuk L.I. Cyfrovi naratyvy v navchanni mayibutnuh magisriv osvity: istoria, realii, perspektyvy rozvytku. Kyiv : SAMMIT-KNYGA, 2016. 390 s.
9. Semchenko N.O. Pedagogichni umovy formuvania liderskikh jakosteyi mayibutnuh uchyteliv u pozaaudytornyi dialnosti : dis kand. ped. nauk : 13.00.01. Harkyv, 2005. 215 s.